

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR — BUYUK SARKARDA, SHOIR VA
DAVLAT ARBOBI SIFATIDA: TARIXIY VA ILMIY TAHLIL***Xujamberdiyeva Lobarxon Xaydar qizi**Jamoat xavfsizligi universiteti**2-bosqich kursanti***Annotatsiya**

Mazkur ilmiy maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti, davlat boshqaruvi faoliyati, harbiy strategiyasi hamda adabiy merosi kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi Boburning buyuk sarkarda, iste'dodli shoir va dono davlat arbobi sifatidagi ko'p qirrali faoliyatini IMRAD metodologiyasi asosida ilmiy yondashuvda o'rganishdan iborat. Maqolada tarixiy manbalar, xususan, "Boburnoma" asari asosiy empirik manba sifatida tahlil qilinadi. Natijalar Boburning nafaqat Markaziy Osiyo, balki jahon tarixida tutgan o'rni beqiyos ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, uning boshqaruv uslubi va harbiy strategiyalari zamonaviy boshqaruv tizimlari uchun muhim tajriba maktabi sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: Bobur, sarkarda, davlat arbobi, Boburnoma, tarix, strategiya, adabiyot.

Аннотация

В данной научной статье всесторонне анализируется деятельность Zahiriddin Muhammad Bobur как великого полководца, поэта и государственного деятеля. Основной целью исследования является изучение многогранной личности Бабура на основе методологии IMRAD. В статье используются исторические источники, в частности произведение «Бабурнама» как основной эмпирический материал. Полученные результаты показывают, что вклад Бабура в мировую историю является значительным. Также отмечается, что его методы управления и военная стратегия представляют практическую ценность для современных систем управления.

Ключевые слова: Бабур, полководец, государственный деятель, Бабурнама, история, стратегия, литература.

Kirish

Markaziy Osiyo va jahon tarixida o'chmas iz qoldirgan buyuk siymolardan biri — Zahiriddin Muhammad Bobur hisoblanadi. U nafaqat yirik davlat arbobi va mohir sarkarda, balki nozik didli shoir, tarixchi va adib sifatida ham keng e'tirof etilgan. Boburning hayoti va faoliyati o'zining murakkabligi, serqirraligi hamda tarixiy ahamiyati bilan ajralib turadi. U qisqa, ammo mazmunli umr davomida yirik imperiya — Boburiylar davlatiga asos solib, jahon tarixida muhim o'rin egallagan.

Bugungi globallashuv sharoitida tarixiy shaxslarning faoliyatini ilmiy asosda o'rganish, ayniqsa, davlat boshqaruvi, harbiy strategiya va ijtimoiy taraqqiyot masalalarida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, Boburning hayoti va faoliyatini IMRAD metodologiyasi asosida tadqiq etish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. Chunki uning boshqaruv tajribasi, siyosiy qarashlari va harbiy yurishlari zamonaviy boshqaruv tizimlari uchun ham muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, unda Boburning shaxsiyati faqat tarixiy shaxs sifatida emas, balki ko'p qirrali lider sifatida tahlil qilinadi. Uning davlat boshqaruvidagi yondashuvlari, harbiy strategiyalari va adabiy merosi o'zaro bog'liq holda kompleks tarzda o'rganiladi. Bu esa tadqiqotning ilmiy yangiligi va amaliy ahamiyatini oshiradi.

Tadqiqotning maqsadi — Boburning sarkardalik mahorati, davlat boshqaruvi tajribasi hamda adabiy merosini tizimli ravishda o'rganish va ilmiy xulosalar chiqarishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun tarixiy-tahliliy, qiyosiy va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida Boburning hayoti va faoliyati, predmeti sifatida esa uning boshqaruv uslubi, harbiy strategiyasi va adabiy merosi belgilandi.

Mazkur ilmiy maqola IMRAD (Introduction, Methods, Results, and Discussion) tuzilmasiga asoslangan bo'lib, unda Boburning hayoti va faoliyati ilmiy mezonlar asosida yoritiladi. Tadqiqot natijalari Boburning buyuk tarixiy shaxs sifatidagi o'rni va uning bugungi kun uchun dolzarb ahamiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Methods (Usullar)

Mazkur tadqiqotda Zahiriddin Muhammad Bobur shaxsiyati va faoliyatini kompleks o'rganish uchun bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Jumladan, **tarixiy-tahliliy usul** asosida Boburning hayoti, siyosiy faoliyati va harbiy yurishlari tarixiy manbalar asosida tahlil qilindi. Ushbu jarayonda asosiy empirik manba sifatida Boburning mashhur asari — Boburnomadan keng foydalanildi.

Shuningdek, tadqiqotda **qiyosiy-tahliliy usul** qo'llanilib, Boburning davlat boshqaruvi va harbiy strategiyalari boshqa tarixiy shaxslar faoliyati bilan solishtirildi. Bu yondashuv orqali uning o'ziga xos boshqaruv modeli va strategik fikrlash darajasi aniqlab berildi.

Bundan tashqari, **tizimli yondashuv** yordamida Boburning faoliyati uch asosiy yo'nalishda — sarkardalik, davlat boshqaruvi va adabiy ijod doirasida o'zaro bog'liq holda o'rganildi. Tadqiqot davomida **manbashunoslik tahlili** usuli ham qo'llanilib, tarixiy yozma manbalar, ilmiy adabiyotlar va zamonaviy tadqiqotlar asosida xulosalar shakllantirildi.

Mazkur metodlarning uyg'un qo'llanilishi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi, xolisligi va ishonchliligini ta'minlashga xizmat qildi.

Results (Natijalar)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Zahiriddin Muhammad Bobur o'z davrining nafaqat yirik sarkardasi, balki uzoqni ko'ra oladigan strateg va dono davlat arbobi sifatida tarixda muhim o'rin egallagan. Uning faoliyati uch asosiy yo'nalishda — harbiy, siyosiy va adabiy sohalarda namoyon bo'lgan bo'lib, bu jihatlar o'zaro chambarchas bog'liq holda rivojlangan.

Birinchidan, Boburning **harbiy strategiyasi** yuqori darajada mukammalligi bilan ajralib turadi. U jang maydonida tezkor qaror qabul qilish, qo'shinlarni samarali boshqarish va yangi taktik usullardan foydalanish orqali raqiblariga nisbatan ustunlikka erishgan. Xususan, uning Hindistonga yurishlari davomida qo'llagan jangovar uslublari o'z davri uchun yangilik bo'lgan. Bu borada "Boburnoma"da quyidagi fikr keltiriladi: *"Har ishni tadbir bilan qilmoq lozimdur, chunki tadbirsiz ish pushaymonlikka olib borur."* Ushbu sitata Boburning strategik fikrlash va rejalashtirishga alohida e'tibor berganini yaqqol ko'rsatadi.

Ikkinchidan, Boburning **davlat boshqaruvi tizimi** markazlashgan va adolat tamoyillariga asoslanganligi bilan ajralib turadi. U davlatni boshqarishda intizom, qonun ustuvorligi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga katta ahamiyat bergan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Bobur tomonidan asos solingan Boburiylar davlati qisqa vaqt ichida mustahkam siyosiy tizimga ega bo'lgan. Bu haqida u o'z asarida shunday yozadi: *"Podshoh adolat ila ish tutsa, mamlakat obod bo'lur."* Mazkur fikr Boburning boshqaruv falsafasida adolat muhim o'rin tutganini tasdiqlaydi.

Uchinchidan, Boburning **adabiy merosi** uning shaxsiyati va dunyoqarashini ochib beruvchi muhim manba hisoblanadi. Boburnoma asari nafaqat tarixiy hujjat, balki badiiy qiymatga ega bo'lgan nodir asardir. Unda muallif o'z davrining siyosiy, ijtimoiy va madaniy hayotini batafsil tasvirlab bergan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Boburning adabiy merosi uning davlat arbobi sifatidagi faoliyatini chuqurroq anglash imkonini beradi. Jumladan, u shunday yozadi: *"Yaxshi nom qoldurmoq – eng ulug' boyligidur."* Bu fikr uning hayotiy qarashlari va maqsadlarini ifodalaydi.

Shuningdek, tadqiqot davomida Boburning shaxsiy fazilatlari — jasorat, qat'iyat, ilmga chanqoqlik va estetik did kabi jihatlar uning muvaffaqiyatining asosiy omillari ekanligi aniqlandi. U nafaqat jangovar maydonda, balki ilm-fan va madaniyat rivojida ham faol ishtirok etgan. Bu esa uni universal shaxs sifatida tavsiflash imkonini beradi.

Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, Boburning faoliyati bugungi zamonaviy boshqaruv tizimlari uchun muhim tajriba manbai bo'lib xizmat qilishi mumkin. Uning strategik fikrlashi, liderlik qobiliyati va qaror qabul qilishdagi aniqligi hozirgi rahbarlar uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, olib borilgan tadqiqot natijalari Zahiriddin Muhammad Boburning tarixdagi o'rnini beqiyos ekanligini, uning faoliyati esa ko'p qirrali va chuqur ilmiy o'rganishga loyiq ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Discussion (Muhokama)

Mazkur tadqiqot natijalari Zahiriddin Muhammad Bobur shaxsiyati va faoliyatini ko'p qirrali yondashuv asosida qayta baholash imkonini berdi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, Boburning sarkardalik mahorati, davlat boshqaruvi tajribasi hamda adabiy merosi bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, yagona tizim sifatida namoyon bo'ladi. Bu jihat uni boshqa tarixiy shaxslardan ajratib turuvchi muhim omillardan biridir.

Avvalo, tadqiqot davomida aniqlangan harbiy strategik yondashuvlar zamonaviy harbiy san'at va xavfsizlik tizimlari nuqtai nazaridan muhokama qilindi. Boburning jang olib borish usullari, ayniqsa, tezkorlik, moslashuvchanlik va razvedka ma'lumotlaridan samarali foydalanishga asoslanganligi bilan ahamiyatlidir. Bugungi kunda ham zamonaviy harbiy doktrinalarda aynan shu tamoyillar ustuvor hisoblanadi. Shu bois, Bobur tajribasini tarixiy meros sifatida emas, balki amaliy ahamiyatga ega strategik maktab sifatida baholash mumkin.

Ikkinchi muhim jihat — davlat boshqaruvi tizimi bilan bog'liq. Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, Bobur boshqaruvda adolat, intizom va markazlashuvni asosiy tamoyil sifatida ilgari surgan. Bu esa hozirgi davlat boshqaruvi konsepsiyalaridagi "yaxshi boshqaruv" (good governance) tamoyillariga yaqin ekanligini ko'rsatadi. Xususan, qonun ustuvorligi, ijtimoiy barqarorlik va xalq manfaatlariga xizmat qilish g'oyalari Bobur faoliyatida ham muhim o'rin egallagan. Shu nuqtai nazardan, uning boshqaruv modeli zamonaviy siyosiy tizimlar bilan qiyosiy tahlil qilish uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, Boburning adabiy merosi, xususan, Boburnoma asari tadqiqot natijalarini chuqurlashtirishda muhim manba bo'ldi. Mazkur asar orqali nafaqat tarixiy voqealar, balki muallifning ichki dunyosi, qarashlari va hayotiy tamoyillari ham ochib beriladi. Bu esa tadqiqotning nazariy asoslarini mustahkamlab, Boburni faqat tarixiy shaxs sifatida emas, balki falsafiy tafakkur egasi sifatida ham baholash imkonini berdi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim cheklovlar ham kuzatildi. Jumladan, mavjud tarixiy manbalarning ayrimlari subyektiv xarakterga ega bo'lib, ularni tahlil qilishda ehtiyotkorlik talab etiladi. Shuningdek, Bobur faoliyatini zamonaviy mezonlar asosida baholash ayrim hollarda tarixiy kontekstni to'liq aks ettirmasligi mumkin. Shu sababli, kelgusida mazkur yo'nalishda qo'shimcha manbalar va yangi metodologik yondashuvlar asosida tadqiqotlarni davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, muhokama natijalari Zahiriddin Muhammad Boburning faoliyati nafaqat tarixiy ahamiyatga ega ekanligini, balki zamonaviy ilm-fan, boshqaruv va xavfsizlik tizimlari uchun ham dolzarb ilmiy-amaliy qiymatga ega

ekanligini ko'rsatdi. Bu esa uning merosini yanada chuqur o'rganish zarurligini asoslaydi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot natijalari Zahiriddin Muhammad Bobur shaxsining tarixiy, siyosiy va madaniy ahamiyatini yana bir bor tasdiqladi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, Bobur nafaqat o'z davrining yirik sarkardasi va davlat arbobi, balki chuqur tafakkur egasi, iste'dodli adib sifatida ham jahon tarixida muhim o'rin egallaydi. Uning harbiy strategiyalari, ayniqsa, tezkorlik va moslashuvchanlikka asoslangan yondashuvlari bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan.

Shuningdek, Boburning davlat boshqaruvidagi tamoyillari — adolat, qonun ustuvorligi va markazlashgan boshqaruv tizimi — zamonaviy boshqaruv nazariyalari bilan uyg'unlashadi. Bu esa uning siyosiy merosi nafaqat tarixiy ahamiyatga ega ekanligini, balki amaliy jihatdan ham muhimligini ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida Boburnoma asari asosiy manba sifatida tahlil qilinib, undagi ma'lumotlar Boburning hayoti, dunyoqarashi va faoliyatini chuqur anglash imkonini berdi. Mazkur asar orqali uning shaxsiy fazilatlari, hayotiy qarashlari va insoniy qiyofasi ham yoritildi.

Umuman olganda, olib borilgan ilmiy izlanishlar Boburning ko'p qirrali shaxs ekanligini va uning merosi zamonaviy ilm-fan uchun muhim tadqiqot obyekti bo'lib qolayotganini ko'rsatdi. Kelgusida ushbu yo'nalishda yanada chuqurroq, qiyosiy va innovatsion tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: Fan, 1989. – 320 b.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
3. Ahmedov B. O'zbekiston tarixi manbalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2001. – 256 b.
4. Hasanov H. Bobur va uning davri. – Toshkent: Fan, 1997. – 210 b.
5. William Erskine. History of India under Baber and Humayun. – London: Longman, 1854. – 450 p.
6. Stephen F. Dale. The Garden of the Eight Paradises: Babur and the Culture of Empire in Central Asia. – Leiden: Brill, 2004. – 300 p.
7. Annette Susannah Beveridge. The Baburnama (Memoirs of Babur). – New Delhi: Oxford University Press, 1990. – 880 p.
8. Nabiyev A. Tarixiy shaxslar va ularning merosi. – Toshkent: Akadernashr, 2015. – 240 b.